

УДК 364.2:341.232:316.48

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.5.4>

Карім ЕЛЬ ГУЕССАБ

доктор філософських наук, професор кафедри філософії, публічного управління та соціальної роботи, Запорізький національний університет, вул. Університетська, 66, м. Запоріжжя, Україна, 69011

ORCID: 0000-0003-3555-1235

Володимир БІЛОКОПИТОВ

аспірант кафедри філософії, публічного управління та соціальної роботи, Запорізький національний університет, вул. Університетська, 66, м. Запоріжжя, Україна, 69011

ORCID: 0000-0003-4726-6626

Бібліографічний опис статті: Ель Гуессаб, К., Білокопитов, В. (2025). Деонтологічні та етичні аспекти соціальної роботи з мігрантами, *Ввічливість, Humanitas*, 5, 32–41, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.5.4>

ДЕОНТОЛОГІЧНІ ТА ЕТИЧНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З МІГРАНТАМИ

Метою статті є комплексний аналіз деонтологічних та етичних проблем соціальної роботи з мігрантами, а також дослідження міжнародних практик соціальної підтримки та можливостей їх адаптації в українських реаліях. Предметом дослідження виступають професійні етичні орієнтири соціальної роботи та механізми їх реалізації у практиці підтримки мігрантів, а об'єктом – процеси соціальної інтеграції та захисту прав мігрантів у національному і міжнародному контексті. Методологія дослідження базується на комплексному аналізі наукових публікацій, нормативних документів та міжнародних практик, із застосуванням порівняльного підходу та філософсько-етичного осмислення професійної діяльності соціальних працівників. Особлива увага приділена аналізу культурної компетентності, міжкультурної скромності, соціальної справедливості та прав людини як ключових орієнтирів професії. У результаті проведеного дослідження встановлено, що соціальні працівники стикаються з конфліктом між бюрократичними вимогами та гуманістичними цінностями, а ефективна робота з мігрантами потребує інтеграції правового, культурного та психологічного підходів. Проаналізовано міжнародні практики соціальної підтримки у Німеччині, Швеції, Канаді та Нідерландах, що демонструють комплексне поєднання правового захисту, соціальної інтеграції та психологічної допомоги. Для української практики ці дослідження є орієнтиром для створення адаптованих моделей соціальної роботи, які враховують національні особливості та виклики глобальної міграції. Висновки підкреслюють, що соціальна робота з мігрантами є не лише професійною діяльністю, а й практикою морального та культурного діалогу, де права людини, етика, соціальна справедливість та міжкультурна компетентність формують цілісний філософський орієнтир професії.

Ключові слова: мігранти, «етичні розриви», деонтологія, права людини, соціальна справедливість, міжнародні практики, соціальна підтримка.

Karim EL GUESSAB

Doctor of Philosophical Sciences, Professor at the Department of Philosophy, Public Administration and Social Work, Zaporizhzhia National University, 66 Universytetska str., Zaporizhzhia, Ukraine, 69011

ORCID: 0000-0003-3555-1235

Volodymyr BILOKOPYTOV

Postgraduate Student at the Department of Philosophy, Public Administration and Social Work, Zaporizhzhia National University, 66 Universytetska str., Zaporizhzhia, Ukraine, 69011

ORCID: 0000-0003-4726-6626

To cite this article: El Guessab, K., Bilokopytov, V. (2025). Deontologichni ta etychni aspekty sotsial'noyi roboty z mihrantamy [Deontological and ethical aspects of social work with migrants]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 5, 32–41, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.5.4>

DEONTOLOGICAL AND ETHICAL ASPECTS OF SOCIAL WORK WITH MIGRANTS

The aim of the article is to provide a comprehensive analysis of deontological and ethical issues in social work with migrants, as well as to examine international practices of social support and the possibilities for their adaptation to the Ukrainian context. The subject of the study is the professional ethical guidelines of social work and the mechanisms of their implementation in the practice of supporting migrants, while the object is the processes of social integration and protection of migrants' rights in both national and international contexts. The research methodology is based on a comprehensive analysis of scientific publications, regulatory documents, and international practices, using a comparative approach and a philosophical-ethical reflection on the professional activities of social workers. Special attention is paid to the analysis of cultural competence, cultural humility, social justice, and human rights as key professional orientations. As a result of the study, it has been established that social workers face a conflict between bureaucratic requirements and humanistic values, and that effective work with migrants requires the integration of legal, cultural, and psychological approaches. International practices of social support in Germany, Sweden, Canada, and the Netherlands were analyzed, demonstrating a comprehensive combination of legal protection, social integration, and psychological assistance. For Ukrainian practice, these studies serve as a reference for creating adapted models of social work that consider national specificities and the challenges of global migration. The conclusions emphasize that social work with migrants is not only a professional activity but also a practice of moral and cultural dialogue, where human rights, ethics, social justice, and intercultural competence form a holistic philosophical orientation of the profession.

Key words: migrants, «ethical gaps», deontology, human rights, social justice, international practices, social support.

Актуальність проблеми. У ХХІ столітті світ переживає безпрецедентні міграційні процеси, які значною мірою змінюють соціальні структури, економічні відносини та культурні ідентичності. За даними Міжнародної організації з міграції (ІОМ, 2024), понад 281 мільйон людей живе поза межами країн свого народження, що становить майже 3,6% населення світу. Ця динаміка загострює питання інтеграції, соціальної підтримки та забезпечення прав мігрантів, де соціальна робота відіграє ключову роль.

Соціальна робота з мігрантами має подвійне завдання: з одного боку, сприяти інтеграції та адаптації новоприбулих у приймаючих громадах, а з іншого – підтримувати розвиток соціальної згуртованості та запобігати конфліктам у суспільстві. Однак реалізація цих завдань супроводжується низкою етичних та деонтологічних питань, що пов'язані з балансом між професійним обов'язком, правовими обмеженнями та гуманістичними принципами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останні десятиліття відзначаються активним розвитком досліджень у сфері етичних та деонтологічних аспектів соціальної роботи з мігрантами. Зарубіжні автори, зокрема С. Бенкс (Banks, 2006), Л. Домінеллі (Dominelli, 2010) та Л. Гілі (Healy, 2007, Хагман Р. Hugman 2011)

підкреслюють, що сучасна соціальна робота постійно стикається з конфліктом між бюрократичними нормами та гуманістичними цінностями, що особливо проявляється у роботі з вразливими групами мігрантів.

Бенкс (2006) вводить поняття «етичних розривів» (ethical gaps), що виникають, коли працівники вимушені реалізовувати політики, які суперечать професійним цінностям або правам людини. Подібні виклики підкреслюють необхідність розвитку культурної компетентності, міжкультурної чутливості та навичок адвокації. Домінеллі (2010) розширює цю перспективу, визначаючи соціальну справедливість як основу практики соціальної роботи, що поєднує індивідуальну підтримку з активним протистоянням структурним нерівностям.

Дж. Фук (Fook, 2012) та Д. Люм (Lum, 2011) концентрують увагу на міжкультурній практиці, наголошуючи, що культурна компетентність полягає не лише у знанні про інші культури, а й у критичному осмисленні власних упереджень та владних позицій у професійній діяльності. Це підтверджує необхідність інтеграції підходів культурної скромності та рефлексії у щоденну практику соціальних працівників.

В українській науковій традиції питання етики та деонтології соціальної роботи з мігрантами почали активно досліджувати

лише останні 5–7 років. Поліщук (2010) підкреслює важливість формування професійної етичної культури, що поєднує моральну свідомість, емпатію та здатність до рефлексії. Семигіна (2019) акцентує на адаптації міжнародних стандартів соціальної роботи до українських реалій, де бюрократичні обмеження можуть ускладнювати реалізацію принципів прав людини та соціальної справедливості.

Крім того, останні дослідження українських авторів Поліщук, 2010; Карпенко, 2015; Семигіна, 2019 показують, що соціальна робота з мігрантами вимагає інтеграції кількох рівнів компетентності: **етичної та деонтологічної**: дотримання професійних стандартів і захист прав людини; **культурної та міжкультурної**: вміння працювати з різноманітністю мов, релігій, гендерних норм і травматичного досвіду; **соціально-справедливої**: активна участь у подоланні структурної нерівності та дискримінації.

Аналіз зарубіжної та української літератури демонструє, що сучасна соціальна робота з мігрантами є комплексним феноменом, де професійна етика, права людини і соціальна справедливість взаємопов'язані. Водночас дослідження вказують на недостатність практичних інструментів для адаптації міжнародних стандартів у національному контексті, що відкриває перспективи для подальших наукових розвідок.

Таким чином, останні дослідження підкреслюють необхідність комплексного підходу, що поєднує деонтологічну, правозахисну та соціально-справедливу перспективи. Це створює основу для формування моделі соціальної роботи з мігрантами, здатної ефективно реагувати на сучасні виклики глобальної міграції.

Мета статті полягає у комплексному аналізі деонтологічних і етичних проблем, що виникають у соціальній роботі з мігрантами, а також у дослідженні практичних механізмів їхнього вирішення на основі міжнародного досвіду.

Матеріали та методи дослідження. Для досягнення поставленої мети необхідно буде вирішити наступні завдання: визначити теоретико-методологічні засади аналізу деонтології соціальної роботи, окреслити ключові етичні проблеми у взаємодії з мігрантами, проаналізувати міжнародні практики соціальної підтримки мігрантів.

Об'єкт дослідження: процес професійної діяльності соціальних працівників у контексті надання допомоги мігрантам.

Предмет дослідження: деонтологічні та етичні проблеми, що виникають у соціальній роботі з мігрантами, та механізми їх вирішення на основі міжнародного досвіду.

Методологія дослідження. У роботі використано міждисциплінарний підхід, що поєднує: філософську етику (деонтологічні теорії Канта та сучасних інтерпретаторів професійної моралі); правозахисний підхід (документи ООН, ЄС та Міжнародної федерації соціальних працівників); соціокультурний аналіз (вивчення культурної чутливості та міжкультурної комунікації); порівняльний аналіз кейсів (ЄС, США, Канада).

Таким чином, дослідження має комплексний характер, спрямоване на осмислення етичної практики не лише як професійного обов'язку, але і як елементу глобальної соціальної відповідальності.

Матеріалами дослідження слугували:

- національні та міжнародні нормативно-правові документи, що регламентують підготовку фахівців соціальної сфери та політики підтримки мігрантів;
- результати аналізу освітніх програм фахової передвищої та вищої освіти за спеціальністю І10 «Соціальна робота»;
- сучасні академічні публікації, присвячені компетентнісному підходу, партисипативній освіті, фасилітації та суб'єктності фахівця з соціальної роботи.

Теоретико-методологічні підходи

1. Деонтологія як основа професійної етики соціальної роботи

Німецький філософ Іммануїл Кант (1724–1804) у своїй праці *Groundwork of the Metaphysics of Morals* визначав етику через призму обов'язку (Pflicht) і категоричного імперативу, що є основою морального вибору незалежно від наслідків. Основні положення його деонтології: **категоричний імператив** – моральний закон, який застосовується універсально: «Поступай так, щоб максима твоєї волі могла стати законом для всіх» (Kant, 1998). **Мораль як обов'язок** – дії оцінюються не за наслідками, а за відповідністю моральному закону. Дія є моральною лише тоді, коли вона здійснюється з почуття обов'язку, а не з особис-

тої вигоди або схильності. Гідність людини – Кант підкреслює, що людина має внутрішню цінність і ніколи не повинна використовуватися лише як засіб для досягнення цілей іншого: «Поводься так, щоб людство завжди було як у твоїй особі, так і в особі іншого, як мета, а не лише як засіб» (Kant, 1998). У сучасній соціальній роботі та професійній етиці деонтологічні підходи Канта трансформуються у концепції обов'язку та професійної відповідальності, адаптовані до практичних умов.

Деонтологія (від грец. *deon* обов'язок, *logos* вчення) визначає систему професійних норм і моральних імперативів, які регулюють поведінку соціальних працівників. У соціальній роботі вона передбачає:

- дотримання принципів справедливості та рівності;
- орієнтацію на благо людини;
- збереження гідності та автономії особи.

Британська дослідниця С. Бенкс (Banks, 2006) зазначає, що сучасна соціальна робота часто стикається з «етичними розривами» (ethical gaps), коли нормативні вимоги держави суперечать гуманістичним принципам професії. Як підкреслює дослідниця, «*social workers are frequently caught between the demands of bureaucratic systems and the moral imperatives of care and justice*» – (соціальні працівники часто опиняються між вимогами бюрократичних систем і моральними імперативами турботи та справедливості), (Banks, 2006, p. 28).

Це особливо відчутно у сфері міграційної політики, де працівники змушені балансувати між вимогами закону й потребами людини. У таких контекстах, за словами Бенкс, «*ethical challenges arise when practitioners are required to implement policies that conflict with their professional values or with the human rights of service users*» – (етичні виклики виникають тоді, коли фахівці змушені впроваджувати політику, що суперечить їхнім професійним цінностям або правам людини отримувачів послуг), (Banks, 2006, p. 34).

2. Права людини як базовий орієнтир

Згідно із *Загальною декларацією прав людини* United Nations. Universal Declaration of Human Rights. 1948 та *Міжнародним пактом про економічні, соціальні і культурні права* Міжнародний пакт, 1966, кожна людина має право на захист, гідність і соціальне забезпе-

чення – незалежно від свого правового статусу, етнічної належності чи громадянства. У цьому контексті соціальна робота виконує не лише допоміжну, а й правозахисну функцію, стаючи інструментом реалізації принципів гуманізму в практичній площині.

Як зазначають Л. Гілі (Healy, 2007) та Дж. Іфе (Ife, 2001), соціальна робота має подвійний обов'язок: підтримувати клієнтів у подоланні життєвих труднощів і водночас виступати інституцією захисту прав людини. Це особливо важливо у випадку вразливих категорій населення – таких як мігранти, біженці, шукачі притулку, трудові мігранти без документів. За таких умов соціальний працівник стає посередником між державою, суспільством і людиною, забезпечуючи мінімальні стандарти гідності та соціальної безпеки.

Кодекс етики **Міжнародної федерації соціальних працівників (IFSW, 2018)** прямо визначає **права людини, соціальну справедливість і професійну відповідальність** як фундаментальні цінності соціальної роботи. У документі наголошується, що «соціальні працівники зобов'язані виступати проти порушень прав людини та нерівності, навіть якщо це суперечить політичним чи адміністративним інтересам». Така позиція підкреслює моральну автономію професії й її орієнтацію на універсальні гуманістичні принципи, а не на ситуативні політичні вимоги.

Особливу роль у цьому контексті відіграє **етика відповідальності**, що поєднує професійний обов'язок і моральний вибір. Як зауважує С. Бенкс (Banks, 2006), соціальні працівники часто опиняються «між вимогами бюрократичних систем і моральними імперативами турботи та справедливості». Саме тому права людини виконують функцію **етичного компаса**, який допомагає зберегти баланс між правовими нормами та гуманістичною сутністю соціальної роботи.

Права людини також задають **філософсько-антропологічний вимір** соціальної практики, оскільки спираються на визнання **універсальної гідності людської істоти** як абсолютної цінності. Як підкреслює П. Фрейре (Freire, 2005), соціальна дія, що не ґрунтується на повазі до людської гідності, втрачає трансформативний потенціал і перетворюється на механічне адміністрування.

Українські дослідники (Поліщук, 2010; Карпенко, 2015; Семигіна, 2019) акцентують, що імплементація міжнародних етичних стандартів у національну практику соціальної роботи потребує адаптації до реалій пострадянського простору, де соціальні інституції часто функціонують у межах жорсткої бюрократичної логіки. Водночас саме у роботі з мігрантами соціальний працівник виступає ключовою ланкою між гуманістичними принципами та державною політикою.

Отже, соціальна робота з мігрантами має спрямовуватися не лише на надання послуг, а й на **створення умов для реалізації суб'єктності** людини, її включення в суспільне життя на основі рівності та визнання. Тож, **права людини** становлять не лише етичний і правовий, а й **філософсько-гуманістичний фундамент** соціальної роботи. Вони визначають стратегічну спрямованість професії, задають критерії оцінки соціальної політики та формують моральний простір, у якому можлива справжня солідарність із людиною у стані вразливості.

3. Міжкультурна чутливість і культурна компетентність у соціальній роботі з мігрантами

Міграційні процеси формують багатокультурні суспільства, у яких соціальний працівник діє в умовах культурної різноманітності, відмінних цінностей, норм і світоглядних систем. Мігранти приносять у приймаючі суспільства свої мови, традиції, релігії, що створює як **ресурс для розвитку культурного плюралізму**, так і потенційні зони напруження та непорозуміння.

Як зазначає Дж. Фук (Fook, 2012), «*cultural competence is not simply about learning facts about others, but about developing an awareness of one's own social position, assumptions, and power relations in practice*» – (культурна компетентність полягає не просто у вивченні фактів про інших, а у формуванні усвідомлення власного соціального становища, припущень і владних відносин у практичній діяльності). Отже, культурна компетентність – це не лише знання про «іншого», а насамперед **здатність до саморефлексії**, критичного усвідомлення власних упереджень і готовність до діалогу. Соціальний працівник має постійно «перевизначати»

свою позицію у зустрічі з клієнтом, визнаючи його культурну суб'єктність.

Міжкультурна чутливість передбачає не просто толерантність до відмінностей, а глибоке розуміння їхнього значення для життєвих рішень людини. Як підкреслює Д. Люм (Lum, 2011), «*cross-cultural practice demands an attitude of cultural humility – the readiness to learn from clients and to value their lived experiences as legitimate sources of knowledge*» – (міжкультурна практика вимагає ставлення культурної скромності – готовності вчитися у клієнтів та визнавати їхній життєвий досвід як достовірне джерело знань). Це означає, що соціальний працівник має не лише пояснювати політики чи програми, а й **вчитися у клієнтів**: розуміти їхній досвід війни, переслідувань, бідності, гендерних або релігійних обмежень.

Практична культурна компетентність проявляється у вмінні:

- враховувати **особливості релігійних практик** (наприклад, необхідність молитовних перерв або дотримання посту у мігрантів-мусульман);
- розуміти **гендерні ролі** у різних культурах (наприклад, коли жінка не може спілкуватися з чоловіком-соціальним працівником без присутності родича);
- долати **мовний бар'єр** через залучення перекладачів або використання візуальних засобів комунікації;
- визнавати **травматичний досвід**: війни, переслідувань, втрати дому, як центральний чинник формування поведінки клієнта.

Як показують дослідження **Л. Домініеллі (Dominelli, 2017)**, «*failure to recognize cultural difference can reproduce structural inequalities and perpetuate exclusion*». Інакше кажучи, брак міжкультурної чутливості може не лише ускладнити спілкування, але й **відтворювати дискримінаційні моделі** на рівні соціальних інститутів.

Показовим прикладом є практика соціальних служб у Канаді та Швеції, де впроваджено **модель культурної медіації**, коли працівники з мігрантського середовища допомагають іншим мігрантам адаптуватися до нової культури, не втрачаючи власної ідентичності. Такий підхід поєднує **повага до культурного розмаїття** з принципом **соціальної інтеграції**, створюючи умови для взаємного навчання і довіри.

Отже, **міжкультурна чутливість і культурна компетентність** – це не другорядні навички, а **етично-філософська основа** професійної діяльності соціального працівника. Вони передбачають відкритість до іншості, готовність до морального діалогу й переосмислення власних норм і цінностей у контексті взаємодії з мігрантами. Як підсумовує Фук, *«true competence is a process of becoming – of continuously learning to be ethically present with others in diversity»* (Fook, 2012, p. 87).

Українські науковці (Поліщук, Бартош-Пічка, Горішна, 2010); підкреслюють, що розвиток міжкультурної чутливості передбачає інтеграцію емпатійного слухання, розуміння травматичного досвіду мігрантів (війна, переслідування, бідність) та повагу до релігійних норм (наприклад, мусульманських традицій у дотриманні гендерних ролей чи харчових обмежень). Важливим аспектом є також подолання мовного бар'єру, що може бути інструментом або бар'єром довіри.

4. Концепція соціальної справедливості

Ідея **соціальної справедливості** посідає центральне місце в етичних засадах соціальної роботи. Вона виражає переконання, що кожна людина має право на рівний доступ до ресурсів, можливостей і соціального визнання, незалежно від етнічного походження, правового статусу чи культурної належності. Як зазначає Л. Домініеллі (Dominelli, 2010), *«social justice is not only about distributing resources fairly but also about transforming the social structures that reproduce inequality»*. Отже, соціальна справедливість виходить за межі благодійності чи індивідуальної допомоги – це **проект суспільної трансформації**, спрямований на викорінення структурних нерівностей.

Для соціальної роботи з мігрантами це означає, що професійна діяльність не обмежується вирішенням окремих життєвих проблем, а передбачає **адвокацію правових і політичних змін**, спрямованих на захист вразливих груп. Як наголошує М. Рейш (Reisch, 2018), *«social work must act both as a support system for the oppressed and as a movement for social change»*. Це вимагає активної участі соціальних працівників у суспільному дискурсі, у розробці політики, освітніх програмах, правозахисній діяльності, спрямованій проти расизму, ксено-

фобії та експлуатації праці мігрантів.

З філософської точки зору, концепція соціальної справедливості спирається на ідеї Дж. Ролза (Rawls, 1971), який визначає справедливість як «чесність» (justice as fairness). Вона полягає у створенні таких суспільних умов, де нерівності виправдані лише тоді, коли вони сприяють покращенню становища найменш захищених. У цьому сенсі соціальна робота стає **моральним посередником** між ідеалом справедливості та реальними інституційними механізмами, що мають гарантувати людську гідність і рівність можливостей.

У практичному вимірі соціальна справедливість у роботі з мігрантами виявляється у трьох ключових напрямках:

- **Політичний аспект**, участь у формуванні гуманної міграційної політики, протидія дискримінаційним нормам і практикам (наприклад, стигматизації шукачів притулку або трудових мігрантів без документів).
- **Економічний аспект**, забезпечення рівного доступу до праці, житла, освіти й медичних послуг; створення умов для соціальної мобільності.
- **Культурний аспект**, боротьба проти символічного виключення, сприяння міжкультурному діалогу, подолання стереотипів і ксенофобії.

Домініеллі підкреслює, що *«to practice social justice is to challenge power – to work in solidarity with those marginalized by global inequalities»* (Dominelli, 2010, p. 14). Такий підхід вимагає від соціального працівника не лише професійної компетентності, а й **етичної мужності**, здатності діяти в інтересах клієнтів навіть у конфлікті з інституційними чи політичними обмеженнями.

В українських дослідженнях (Поліщук, Бартош-Пічка, Горішна 2010) соціальна справедливість розглядається як принцип, що забезпечує рівний доступ до ресурсів і можливостей незалежно від соціального чи етнічного статусу. Соціальний працівник у цьому контексті виступає **медіатором** між мігрантськими спільнотами та державними інституціями.

Таким чином, деонтологія соціальної роботи з мігрантами поєднує три основні орієнтири, що формують цілісну етичну парадигму професії:

нормативний (етика обов'язку: професійна відповідальність і моральна автономія працівника);

правозахисний (гарантії прав людини: захист гідності та рівності клієнтів);

соціально-справедливий (боротьба з дискримінацією, нерівністю та соціальною ексклюзією).

Ця триєдина структура задає не лише професійні стандарти, але й **філософський вимір соціальної дії**, у якому соціальна робота постає як моральна практика справедливості, солідарності й людяності в умовах глобальної міграційної динаміки.

5. Аналіз міжнародних практик соціальної підтримки мігрантів

Соціальна підтримка мігрантів у світовій практиці будується на комплексному поєднанні **правового захисту, соціальної інтеграції, культурної адаптації та психологічної підтримки**. Різні країни застосовують широкий спектр підходів, які можна розділити на три основні групи:

Законодавчо-правові механізми захисту мігрантів

У більшості європейських держав мігранти мають законодавчо закріплені права на соціальні послуги, охорону здоров'я та освіту. Наприклад: у **Німеччині** Закон про інтеграцію біженців (*Integrationsgesetz*, 2016) гарантує доступ до мовних курсів, професійного навчання та соціальної підтримки; спеціальні видання, наприклад для біженців з України (Martina Plum, Franziska Brachthäuser, 2022).

У **Швеції** державні служби соціального забезпечення забезпечують мігрантів консультаціями з житлових, медичних та освітніх питань незалежно від статусу. Ці практики демонструють, що **законодавчий захист є базовим елементом соціальної підтримки**, а ефективність політики залежить від механізмів імплементації на місцевому рівні (Healy, 2007; Dominelli, 2010).

Соціальна інтеграція та культурна адаптація

Багато країн застосовують програми, спрямовані на **культурну інтеграцію** та міжкультурну взаємодію: у **Канаді** діє модель Settlement Services, яка надає мігрантам комплексні послуги: орієнтація у новому суспільстві, мовна підтримка, професійна підготовка

та соціальні консультації; у **Нідерландах** програми «Mentorship for Refugees» поєднують індивідуальне наставництво з культурною освітою та психологічною підтримкою. Ці практики підкреслюють важливість **міжкультурної компетентності соціальних працівників** та готовності до навчання від клієнтів (*cultural humility*) (Fook, 2012; Lum, 2011).

Психологічна та соціально-психологічна підтримка

Особлива увага у міжнародній практиці приділяється **подоланню травматичного досвіду мігрантів**: програми у **Німеччині та Австрії** включають психотерапевтичну підтримку для біженців, які пережили війну або переслідування;

У **Великій Британії** діють мультидисциплінарні центри підтримки біженців, де соціальні працівники, психологи та юристи працюють у команді для комплексного вирішення проблем. Такі практики демонструють важливість **інтегрованого підходу**, де правова допомога поєднується з соціальною та психологічною підтримкою.

Перспективи для української практики

Аналіз міжнародного досвіду свідчить, що ефективна соціальна підтримка мігрантів вимагає: чітко законодавчо закріплених прав і механізмів їх реалізації; комплексних програм інтеграції, що включають мовну, культурну та професійну адаптацію; мультидисциплінарної підтримки, яка враховує психологічні та соціальні потреби.

Для України цей досвід може стати орієнтиром у формуванні політики інтеграції внутрішньо переміщених осіб та іноземних мігрантів, особливо у контексті сучасних міграційних викликів та кризових ситуацій.

Висновки та перспективи подальших досліджень (філософський аспект). Аналіз теоретичних і практичних аспектів соціальної роботи з мігрантами свідчить, що ця сфера діяльності не лише реалізує конкретні соціальні функції, а й виступає платформою для втілення гуманістичних цінностей, моральної свідомості та етичної відповідальності. Соціальний працівник постає не просто як виконавець політичних програм чи державних директив, а як провідник морального діалогу між суспільством і людиною, що пережила травму, втрату або соціальну ізоляцію.

1. **Етика як дзеркало професійної душі.** Професійна етика соціального працівника розкривається у здатності балансувати між обов'язком і гуманістичним покликом. Як підкреслює Бенкс (Banks, 2006), соціальна робота – це простір, де «**професійний обов'язок стикається з людською вразливістю**». Ця напруга відкриває глибокі філософські питання про природу морального вибору, відповідальності та співчуття.

2. **Права людини як онтологічна орієнтація.** Права людини не лише нормативний стандарт, а й онтологічний принцип, що формує розуміння гідності, свободи та автономії особистості. Соціальна робота з мігрантами стає практикою втілення цих універсальних цінностей у конкретних соціальних контекстах, де кожен індивід проявляється як унікальна особистість у потоці глобальних соціальних процесів.

3. **Міжкультурність і самопізнання.** Робота з мігрантами вимагає не тільки знання про «іншого», а й рефлексії власних упереджень, соціальної позиції та владних відносин (Fook, 2012; Lum, 2011). Це підкреслює філософський аспект професії: соціальний працівник розвиває здатність до самопізнання через діалог із клієнтом, перетворюючи практичну діяльність на процес взаємного пізнання і емпатії.

4. **Соціальна справедливість як моральний горизонт.** Адвокація прав мігрантів

і боротьба з дискримінацією є не лише соціальною функцією, а й **моральним орієнтиром**, що визначає сенс професії в глобальному і локальному контекстах. Соціальна справедливість стає критерієм, за яким вимірюється ефективність соціальної роботи як практики людяності та відповідальності перед суспільством.

Перспективи подальших досліджень (філософський вимір)

Рефлексивна етика практики: дослідження процесів самопізнання соціальних працівників, що працюють з мігрантами, як шляху формування професійної та моральної ідентичності. **Онтологічна значущість прав людини:** аналіз прав людини як універсального морального орієнтира в конкретних соціальних та культурних контекстах. **Діалог культур:** розвиток концепцій міжкультурного діалогу як процесу взаємного навчання та творення нових форм соціальної взаємодії. **Філософія соціальної справедливості:** дослідження соціальної роботи як практики, що поєднує етичну відповідальність із трансформацією структурних нерівностей.

Таким чином, соціальна робота з мігрантами постає як **практика моральної та культурної свідомості**, яка не лише вирішує соціальні проблеми, а й формує нову етичну парадигму, де права людини, культурна компетентність і соціальна справедливість утворюють цілісний морально-філософський орієнтир професії.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Карпенко О. Г., Романова Н. Ф. Теорія та практика соціальної роботи: навч. посіб. для студентів ВНЗ. Київ : Слово, 2015. 402 с.
2. Поліщук В. А., Бартош-Пічкара, О. П., Горішна Н. М. та ін. Соціальна робота. Тернопіль : ВД «ТБП КЗбруч», 2010. 330 с.
3. Семігіна Т. Нові глобальні етичні принципи соціальної роботи. Вісник Академії праці, соціальних відносин і туризму. 1. 2019. DOI: <https://doi.org/10.33287/11196>
4. Banks S. Ethics and Values in Social Work. Palgrave Macmillan, 2006, URL: https://archive.org/details/ethicsvaluesinso0000bank_ed3/page/n5/mode/2up (дата звернення 5.10.2025)
5. Dominelli L. Social Work in a Globalizing World. Polity Press, 2010
6. Dominelli L Anti-Oppressive Social Work Theory and Practice. London : Palgrave Macmillan 2017. URL: <http://ndl.ethernet.edu.et/bitstream/123456789/5024/1/60.pdf.pdf> (дата звернення 5.10.2025)
7. Fook J. Social Work: A Critical Approach to Practice (2nd ed.). London: SAGE. 2012 URL: <https://archive.org/details/socialworkcritic0000fook> (дата звернення 5.10.2025)
8. Freire P. Pedagogy of the Oppressed. London: Penguin. 2005 [https://files.libcom.org/files/Paulo%20Freire,%20Myra%20Bergman%20Ramos,%20Donaldo%20Macedo%20-%20Pedagogy%20of%20the%20Oppressed,%2030th%20Anniversary%20Edition%20\(2000,%20Bloomsbury%20Academic\).pdf](https://files.libcom.org/files/Paulo%20Freire,%20Myra%20Bergman%20Ramos,%20Donaldo%20Macedo%20-%20Pedagogy%20of%20the%20Oppressed,%2030th%20Anniversary%20Edition%20(2000,%20Bloomsbury%20Academic).pdf) (дата звернення 5.10.2025)
9. Healy L. Universalism and Cultural Relativism in Social Work Ethics. International Social Work, 50 (1). 2007 <https://doi.org/10.1177/0020872807071479> (дата звернення 5.10.2025)
10. Hugman R. When 'Do No Harm' Is Not Enough: The Ethics of Research with Refugees and Other Vulnerable Groups, British Journal of Social Work 41, 2011, 1271–1287 <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcr013> (дата звернення 5.10.2025)

11. Ife Jim, *Human Rights and Social Work: Towards Rights-Based Practice*. Cambridge: Cambridge University Press. 2001. URL: https://archive.org/details/humanrightssocia0000ifej_f7l0/page/n5/mode/2up (дата звернення 5.10.2025)
12. Integrationsgesetz vom 31. Juli 2016 // Bundesgesetzblatt. 2016. T. 1, №39. URL: https://www.bgbl.de/xaver/bgbl/start.xav?startbk=Bundesanzeiger_BGBL&start=//%255B@attr_id=%27bgbl116s1939.pdf%27%255D#__bgbl_%2F%2F%255B%40attr_id%3D%27bgbl116s1939.pdf%27%255D_1523479906366 (дата звернення 5.10.2025)
13. International Federation of Social Workers (IFSW). *Global Social Work Statement of Ethical Principles*. 2018. URL: <https://www.ifsw.org/global-social-work-statement-of-ethical-principles/> (дата звернення 5.10.2025)
14. Kant I. *Groundwork of the Metaphysics of Morals* (M. Gregor, Trans.). Cambridge University Press. (Original work published 1785). 1998. URL: https://archive.org/details/groundworkofmeta0000kant_f8e1 (дата звернення 5.10.2025)
15. Lum D. *Culturally Competent Practice: A Framework for Understanding Diverse Groups and Justice Issues*. Belmont: Brooks/Cole. 2011 592 p.
16. Martina Plum, Franziska Brachthäuser, Спеціальне видання для біженців з України / Serviceheft für Geflüchtete aus der Ukraine, Auslands-gesellschaft.de, 2022. URL: https://www.fnrw.de/fileadmin/fnrw/media/Ukraine/Serviceheft_fuer_Gefluechtete_ukrainisch.pdf (дата звернення 5.10.2025)
17. United Nations. *Universal Declaration of Human Rights*. 1948. URL: <https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights> (дата звернення 5.10.2025)
18. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права, Прийнято 16 грудня 1966 року Генеральною Асамблеєю ООН https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042#Text (дата звернення 5.10.2025)

REFERENCES:

1. Karpenko, O. H., & Romanova, N. F. (2015). *Teoriya ta praktyka sotsial'noyi roboty: navch. posib. dlya studentiv VNZ. [Theory and practice of social work]* Kyiv : Slovo, 402 [in Ukrainian].
2. Polishchuk, V. A., Bartosh-Pichkar, O. P., Horishna, N. M. ta in. (2010). *Sotsial'na robota. [Social work]* Ternopil' : VAT «TVPK Zbruch», 330 [in Ukrainian].
3. Semyhina, T. (2019). *Novi hlobal'ni etychni pryntsypy sotsial'noyi roboty. [New global ethical principles for social work]*. Visnyk Akademiyi pratsi, sotsial'nykh vidnosyn i turyzmu, 1, DOI: <https://doi.org/10.33287/11196> [in Ukrainian].
4. Banks, S. (2006). *Ethics and Values in Social Work*. Palgrave Macmillan, Retrieved from: https://archive.org/details/ethicsvaluesinso0000bank_ed3/page/n5/mode/2up (date of access: 5.10.2025)
5. Dominelli, L. (2010). *Social Work in a Globalizing World*. Polity Press
6. Dominelli, L. (2017). *Anti-Oppressive Social Work Theory and Practice*. London: Palgrave Macmillan. Retrieved from: <http://ndl.ethernet.edu.et/bitstream/123456789/5024/1/60.pdf.pdf> (date of access: 5.10.2025)
7. Fook, J. (2012) *Social Work: A Critical Approach to Practice* (2nd ed.). London: SAGE. Retrieved from: <https://archive.org/details/socialworkcritic0000fook> (date of access: 5.10.2025)
8. Freire, P. (2005) *Pedagogy of the Oppressed*. London: Penguin. Retrieved from [https://files.libcom.org/files/Paulo%20Freire,%20Myra%20Bergman%20Ramos,%20Donaldo%20Macedo%20-%20Pedagogy%20of%20the%20Oppressed,%2030th%20Anniversary%20Edition%20\(2000,%20Bloomsbury%20Academic\).pdf](https://files.libcom.org/files/Paulo%20Freire,%20Myra%20Bergman%20Ramos,%20Donaldo%20Macedo%20-%20Pedagogy%20of%20the%20Oppressed,%2030th%20Anniversary%20Edition%20(2000,%20Bloomsbury%20Academic).pdf) (date of access: 5.10.2025)
9. Healy, L. (2007). *Universalism and Cultural Relativism in Social Work Ethics*. *International Social Work*, 50 (1). <https://doi.org/10.1177/0020872807071479> (date of access: 5.10.2025)
10. Hugman, R. (2013). *Culture, Values and Ethics in Social Work*. Routledge. 176 p.
11. Ife Jim, (2001). *Human Rights and Social Work: Towards Rights-Based Practice*. Cambridge: Cambridge University Press, URL: https://archive.org/details/humanrightssocia0000ifej_f7l0/page/n5/mode/2up date of access: 5.10.2025)
12. Integrationsgesetz vom 31. Juli (2016). *Bundesgesetzblatt*. T. 1, №39. Retrieved from: https://www.bgbl.de/xaver/bgbl/start.xav?startbk=Bundesanzeiger_BGBL&start=//%255B@attr_id=%27bgbl116s1939.pdf%27%255D#__bgbl_%2F%2F%255B%40attr_id%3D%27bgbl116s1939.pdf%27%255D_1523479906366 (date of access: 5.10.2025)
13. International Federation of Social Workers (IFSW), (2018) *Global Social Work Statement of Ethical Principles*. Retrieved from: <https://www.ifsw.org/global-social-work-statement-of-ethical-principles/> (date of access: 5.10.2025)
14. Kant, I. (1998). *Groundwork of the Metaphysics of Morals* (M. Gregor, Trans.). Cambridge University Press. (Original work published 1785). Retrieved from https://archive.org/details/groundworkofmeta0000kant_f8e1 (date of access: 5.10.2025)
15. Lum, D. (2011) *Culturally Competent Practice: A Framework for Understanding Diverse Groups and Justice Issues*. Belmont: Brooks/Cole. 592 p.
16. Martina Plum, Franziska Brachthäuser, (2022) Спеціальне видання для біженців з України / Serviceheft für Geflüchtete aus der Ukraine, Auslands-gesellschaft.de, Retrieved from: https://www.fnrw.de/fileadmin/fnrw/media/Ukraine/Serviceheft_fuer_Gefluechtete_ukrainisch.pdf (date of access: 5.10.2025)

17. United Nations. Universal Declaration of Human Rights. (1948). Retrieved from: <https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights> (date of access: 5.10.2025)

18. Mizhnarodnyy pakt pro ekonomichni, sotsial'ni i kul'turni prava, Pryynyato 16 hrudnya 1966 roku Heneral'noyu Asambleyeyu OON 18. [International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, Adopted on December 16, 1966 by the UN General Assembly]. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042#Text (date of access: 5.10.2025) [in Ukrainian].

Дата надходження статті: 10.10.2025

Дата прийняття статті: 23.10.2025

Опубліковано: 12.12.2025